

Materiaalisuus kristillisessä viestinnässä

Jouni Vilkkä

Uskontotiede

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Kevät 2022

Sisällysluettelo

Johdanto	1
Markkinointiviestintä	1
Teknologia	2
Patsaat ja itsensä kurittaminen	3
Yhteenveto	5
Kirjallisuus	6

Johdanto

Artikkelit teoksessa *Christianity and the Limits of Materiality* (Opas & Haapalainen 2017) tutkivat kirjan nimen mukaisesti materiaalisuutta ja sen rajoja kristinuskossa. Tässä esseessä kiinnitän huomiota teoksessa esiin nousseeseen viestintään. Viestintä voi olla materiaalista, kuten vaikkapa patsailla tai muilla esineillä viestimistä, tai se voi olla sanallista. Myös jälkimmäisessä tapauksessa materiaalisuus on kuitenkin mukana niissä välineissä, joiden kautta viesti välitetään. Myös suullisessa viestinnässä tila ja vaikkapa ilman värähtely musiikin ja äänentoistolaitteiden avulla on materiaalista. Käyn tässä esseessä läpi näitä kommunikaation eli viestinnän muotoja kirjan esimerkkien avulla.

Markkinointiviestintä

Mikeshin kertoo artikkelissaan venäläisestä alkoholi- ja huumeriippuvaisten vieroituslaitoksesta, jota pyörittävät baptistisaarnaajat. Sen nimen voinee suomentaa muotoon Laupias samarialainen. Laitos pyrkii uudistamaan hoidokkinsa moraalisesti ja näin auttamaan heidät irti psykologisesta riippuvuudesta. Menetelmä perustuu lähinnä Raamatun lukemiseen. Laupias samarialainen väittää painetussa mainonnassaan jopa 80 prosenttia heidän ohjelmansa läpäisijöistä raitistuneen pysyvästi. Kuten Mikeshin huomauttaa, väite on kyseenalainen useammastakin syystä: koko laitos on ollut olemassa vasta vuodesta 2004 alkaen, raittiuden pysyvyyttä lienee vaikea arvioida hoidetun vielä eläessä, ja mikä merkittävintä, koko ohjelman läpäisee Mikeshinin arvion mukaan vain noin kymmenen prosenttia sen aloittajista. Voisi siis ehkä sanoa, että aloittajista alle kymmenesosa on kuivilla pari vuotta ohjelman jälkeen. Laupiaan samarialaisen markkinointiviestinnän tavoitteena on ilmeisesti houkutella lisää ihmisiä laitokseensa ja sitä kautta uskontoon intensiivisen Raamatun lukemisen kautta. Oleellista ei siis vieroituslaitoksen näkökulmasta ole viestinnässä esitettyjen väitteiden perustelut, vaan toiminnan tavoite. (Mikeshin 2017: 212–213, 216.)

Teknologia

De Witte kertoo artikkelissaan mielenkiintoisesta kokemuksestaan afrikkalaisessa helluntaiherätyskokouksessa, jossa selvästi suggestio alkoi vaikuttaa häneenkin, vaikka hän ei itse ollutkaan uskonnollinen (de Witte 2017: 37–38). Tapaus tuo mieleen useat kertomukset niin sanottujen kaivonkatsojien (eng. dowser) esimerkiksi veden (tai kullan) etsintään käyttämiä keinoja kokeilleiden tieteellisten skeptikkojenkin kokemasta ilmiöstä. Se selittää pitkälti kaivonkatsojien uskon kykynsä todellisuuteen: ideomotorinen ilmiö saa vaikkapa “taikavarvun” käyttäjän heiluttamaan varpua huomaamattaan (ks. Ideomotor effect; aiheesta lisää myös Vilka 2003).

Uskonnollisen tilaisuuden aikaansaama suggestio oli saada de Witten harjoittamaan “kielilläpuhumista” muiden osallistujien tavoin, kunnes hän ilmeisesti vaivoin pysäytti itsensä. Kyse on glossolaliasta, jonka tuottama “siansaksa” ei sisällä mitään järkevää viestiä. Ilmiö voi saada jopa aikaan tajuttomuuden, mikä ilmeisesti de Wittelläkin oli lähellä (Glossolalia; myös Selin 2001). Mielenkiintoisesti de Witte tuo esiin, että ilmiön aitous ja sen epäily aiheutti päänvaivaa myös hänen informanttinsa keskuudessa. Tämä johtui lähinnä tavasta, jolla ilmiö saatiin aikaan.

Toki osa saarnaajista saattaa aidosti myös itse uskoa kykyihinsä. De Witten haastattelemat ihmiset pyrkivät tekemään eron aidon ja liiallisella teknologian käytöllä (tai jopa ilmeisellä huijauksella) aikaansaadun glossolalian tai muiden “ihmeiden” välillä (de Witte 2017: 41, 46–49).

Osallistujien mukaan siis tiettyyn rajaan asti teknologian käyttö uskonnollisessa tilaisuudessa oli hyväksyttävää ja varmaankin jopa toivottavaa. He tiedostivat, että sillä on vaikutusta tilaisuuden tunnelmaan ja ihmisten käyttäytymiseen tilaisuudessa. de Witten kokemus kertoo siitä, miten voimakas tämä vaikutus voi olla. On kuitenkin jokin määrittelemätön raja, jota osallistujien mukaan ei saa ylittää, koska silloin teknologian käyttö alkaakin jo vaikuttaa huijaamiselta. Oletettavasti järjestäjät ja osallistajat tavallaan neuvottelevat näistä rajoista yhä uudelleen.

Espirito Santo mainitsee kirjan jälkisanoissa eräänlaisista meedioista (henkien tai jumalten viestien välittäjistä), että “ero noviisin ja ekspertin välillä on usein vain siinä

varmuudessa, että saatu informaatio tulee oman kehon ja mielen ulkopuolelta, eikä niiden sisältä”. Hän myös kertoo heidän käyttävän uutta viestintäteknologiaa apunaan. Seremoniat voivat näin välittää vaikutuksensa paikassa ja myös tallenteen avulla ajassa, saaden aikaan mielenkiintoisia ilmiöitä tai kokemuksia vastaanottajissa. Tätä voi yrittää selittää vetoamalla viestinteen kykyyn välittää maagisia vaikutuksia. (Espirito Santo 2017: 250, 257.)

Uskonnolliset tahot hyödyntävät teknologiaa viestinnässään myös erilaisissa museoissaan ja näyttelyissään, sekä jopa huvipuistoissaan. Bielo (2017) oli seurannut Ark Encounter -huvipuiston pystyttämistä. Kyseinen puisto pyrkii vakuuttamaan kävijänsä kreationismin totuudesta käyttämällä muun muassa tunteiden manipulointia. Immersiivisen, tunteikkaan kokemuksen avulla ohitetaan rationaalinen kriittisyys ja saadaan kokija helpommin hyväksymään välitetty viesti — tai ainakin tämä on tavoite. Tunteiden hyödyntäminen uskonnollisen sanoman välittämisessä tuli esiin myös Haapalaisen (2017: 156) kuvauksessa kärsimysnäytelmästä. Molemmissa tapauksissa viestinnässä siis hyödynnetään tunteita. Niitä saadaan aikaan erilaisilla teknologisilla ratkaisuilla ja tilalla, joka jo itsessään viestii. Ark Encounterissa koko rakennus on rakennettu laivan näköiseksi ja Haapalaisen analysoima kärsimysnäytelmä taas esitettiin kirkossa, ilman muita lavasteita. Näin molempien paikkojen tila, fyysinen rakennus itsessään, oli osana viestintää.

Patsaat ja itsensä kurittaminen

Kristinuskossa on pitkin vuosisatoja käytetty uskonnon tärkeitä hahmoja, kuten pyhimyksiä, esittäviä patsaita viestimään uskonnon tärkeitä asioita tai vähintään muistuttamaan näistä tärkeistä hahmoista: ristiinnaulitusta Jumalan pojasta tai pyhimyksen elämästä ja teoista. Eniten patsaita käytetään uskonnollisissa rakennuksissa tai pyhissä paikoissa, joissa niillä on omat paikkansa.

Pyhimyspatsaiden elävyyttä lisätään joskus kuljettamalla niitä pitkin kaupunkia suurissa kulkueissa. Kuuva kertoo artikkelissaan Espanjan Granadassa vuosittain järjestettävistä

pyhimyskulkueista ja niiden valmisteluista. Sellaisia on Euroopassa ollut paljonkin keskiajalla ja niihin on liittynyt myös flagellantismi eli itsensä ruoskiminen, joka herätti tosin vastustusta sekä suuren yleisön että kirkon hallinnon parissa. Edelleenkin pyhimyspatsaiden kuljettaminen ja prosessin säännöllinen toistuminen kuitenkin luovat ja vahvistavat ihmisissä käsitystä pyhän voiman läsnäolosta patsaissa fyysisesti. Niinpä niiden lähellä oleminen, kantaminen tai muu koskettaminen vahvistaa uskovan mielestä rukouksen voimaa. (Kuuva 2017: 235, 239–241.)

Paljon samaa kuin edellä mainituissa kulkueissa on myös pyhiinvaelluksissa yleensäkin. Huerta kertoo artikkelissaan perulaisesta Huamantangan Herran krusifiksille suuntautuvasta toistuvasta pyhiinvaelluksesta. Vaikka sen yhteydessä ei itsensäruoskintaa kai esiinnykään, muita melko äärimmäisiä ilmiöitä kyllä esiintyy, kuten vaikkapa ryömimistä kävelyn sijaan. Jo pelkkä vaativa kävely on toki itsensä kurittamista. Jotkut tosin harrastavat sitä osallistumalla pyhiinvaellukseen vain urheilumielessä. Matkareitti ja sen kulkeminen saavat erityisen merkityksensä myytistä, joka liittyy kohteessa alunperin sijainneeseen krusifiksiin. Alkuperäisen tuhouduttua tulipalossa se korvattiin uudella. Tähän ei nähdäkseni liity mitään huijausta, sillä asiaa ei mitenkään peitelty ja pyhiinvaeltajat ovat tietoisia tästä. Tiettyä aikana toistamalla rituaalinen matka kuitenkin luodaan pyhän kokemus ja sitä toki voimistavat matkaan kuuluvat kärsimykset. Perille pääsevät voivat sitten uskoa rukoustensa varmemmin menevän perille. (Huerta 2017: 177–180.)

Heinämäki kertoo artikkelissaan pietisteistä, jotka pyrkivät parhaansa mukaan hajoittamaan paastoamista. Paastoamisessa on tässä yhteydessä kyse paitsi syömättömyydestä, myös muista ruumiin himoista irti pyristelemisestä, yleensä siinä epäonnistuen. (Heinämäki 2017: 194.) Vaikka paastoaminen on vaellukseen tai muuhun itsensä kurittamiseen verrattuna passiivista toimintaa, on siinäkin kuitenkin kyse kehonsa vahingoittamisesta tai vähintään sen tarpeiden laiminlyömisestä. Vaikka tällaiset tavat kurittaa materiaalista ruumistaan eivät olekaan selvästi kommunikoivia, niitäkin voidaan käyttää viestintään. Selvin ja tunnetuin esimerkikki tästä tulee kristinuskon ulkopuolelta: Mohandas “Mahatma” Ganndhi käytti paastoamista poliittisena välineenä painostaakseen Brittihallintoa. Hän käytti paljastavia vaatteita, jotta valokuvatkin paljastaisivat hänen nääntyneen kehonsa. (Ks. esim. Mahahma Gandhi.) Samaan tapaan myös kristityt ovat voineet käyttää paastoamista kertoakseen

vaikkapa uskostaan tai osoittaakseen sitä. Kuritettua kehoa voi myös verrata patsaaseen, jota kuljettamalla kulkueessa viestitään osallistujille ja kulkuetta sivusta seuraaville. Kuten patsas, viestintään valjastettu keho myös ikään kuin tuodaan esiin kulkueessa ja sitäkin “kannetaan” (vaikka sitten omilla jaloilla) muiden nähtävillä. Sellainen keho voi myös saada pyhyiden auran tällä toiminnalla.

Yhteenveto

Olen edellä esitellyt uskonnollista viestintää alkaen uskonnollisen järjestön käyttämästä markkinointiviestinnästä eli mainonnasta painetuilla mainoskirjasilla. Seuraavaksi käsittelin teknologian käyttöä suggestioiden ja tunnevaikutuksen aiheuttamisessa herätyskokouksissa, kreationistisessa huvipuistossa ja näytelmässä. Osallistujat ja järjestäjät joutuvat osassa näistä miettimään, mikä on hyväksyttävää ja missä kohtaa kulkee paheksuttavan manipuloinnin raja. Viimeisenä käsittelin patsaiden ja patsaisiin verrattavien ihmiskehojen käyttöä viestinnässä.

Kristityt hyödyntävät monenlaisia kommunikaation muotoja, joista osassa viestinnän materiaallinen aspekti tulee näkyviin enemmän kuin toisissa. Joskus kyse on vaikkapa äänentoistoteknologiasta ja sen aiheuttamasta fyysisestä kokemuksesta, toisessa tapauksessa taas patsaan kantamisesta pitkin kaupungin katuja. Joka tapauksessa materiaalisuuden osuus kommunikaatiossa on merkittävä.

Kirjallisuus

Bielo, James S. (2017), “The Plausibility of Immersion: Limits and Creativity in Materializing the Bible”, teoksessa Opas, Minna & Anna Haapalainen: *Christianity and the Limits of Materiality*, s. 122–140. London: Bloomsbury.

Espirito Santo, Diana (2017). “Afterword”, teoksessa Opas, Minna & Anna Haapalainen: *Christianity and the Limits of Materiality*, s. 249–258. London: Bloomsbury.

“Glossolalia”. The Skeptic’s Dictionary. [Osoitteesta <http://skeptdic.com/glossol.html> katsottu 2022-03-12.]

Haapalainen, Anna (2017). “Humanizing the Bible: Limits of Materiality in a Passion Play”, teoksessa Opas, Minna & Anna Haapalainen: *Christianity and the Limits of Materiality*, s. 141–162. London: Bloomsbury.

Heinämäki, Elisa (2017). “Proving the Inner World: (De)materializing the Spirit in Radical Pietism”, teoksessa Opas, Minna & Anna Haapalainen: *Christianity and the Limits of Materiality*, s. 187–209. London: Bloomsbury.

Huerta, Diego (2017). “The Death and Rebirth of a Crucifix: Materiality and the Sacred in Andean Vernacular Catholicism”, teoksessa Opas, Minna & Anna Haapalainen: *Christianity and the Limits of Materiality*, s. 163–183. London: Bloomsbury.

“Ideomotor effect”. The Skeptic’s Dictionary. [Osoitteesta <http://www.skeptdic.com/ideomotor.html> katsottu 2022-03-12.]

Kuuva, Sari (2017). “Mimesis and Mediation in the *Semana Santa* Processions of Granada”, teoksessa Opas, Minna & Anna Haapalainen: *Christianity and the Limits of Materiality*, s. 230–248. London: Bloomsbury.

“Mahatma Gandhi”. Wikipedia. [Osoitteesta https://en.wikipedia.org/wiki/Mahatma_Gandhi#Principles,_practices,_and_beliefs luettu 2022-04-21.]

Mikeshin, Igor (2017). “The Return of the Unclean Spirit: Collapse and Relapse in the Baptist Rehab Ministry”, teoksessa Opas, Minna & Anna Haapalainen: *Christianity and the Limits of Materiality*, s. 210–229. London: Bloomsbury.

Opas, Minna & Anna Haapalainen (2017). *Christianity and the Limits of Materiality*. London: Bloomsbury.

Selin, Risto (2001). “Glossolalia”, teoksessa Risto Selin: *Ihmeellinen maailma. Skeptikon sanakirja*, s. 80. Ursan julkaisu 81. Helsinki: Skepsis ry / Tähtitieteellinen yhdistys Ursa ry.

Vilkka, Jouni (2003). “Kaivonkatsojat. Kaivonkatsonta esimerkkinä magiasta, epätieteestä ja paranormalismista”. [Osoitteesta <https://jounivilkka.fi/Kaivonkatsojat.htm> katsottu 2022-03-12.]

de Witte, Marleen (2017). “Spirit Media and the Specter of the Fake”, teoksessa Opas, Minna & Anna Haapalainen: *Christianity and the Limits of Materiality*, s. 37–55. London: Bloomsbury.